

AZ ÉPÍTÉSZETI ALKOTÁSOK ÉS TERVEK JOGI VÉDELME- NEK FEJLŐDÉSE EGY SZÍNHÁZ TÖRTÉNETÉN KERESZTÜL

BARTA JUDIT*

Az építészeti alkotások többségükben nem csak funkcionális célt szolgálnak, hanem tartós, akár több századon át fennmaradó műalkotások, melyek esztétikus megjelenésükkel, formavilágukkal, elhelyezkedésükkel, külső és belső térképzésükkel befolyásolhatják jótékonyan, de akár hátrányosan is közvetlen és tágabb környezetük hangulatát, értékét.

Az egi Gárdonyi Géza színház is ilyen, városképet meghatározó épület, amely a történelmi város, érseki székhely egyik központi részén épült fel 1904-ben¹, Bárány Géza és Czigler Győző² építészek tervei alapján, a korra jellemző eklektikus építészeti stílusban³.

A tervek elkészülésének időpontjában már hatályban volt Apáthy javaslata alapján megszületett első átfogó szerzői jogi törvényünk, az 1884. évi XVI. törvény⁴, amelynek V. Fejezete – felismerve ugyan az építészeti alkotások jelentőségét, de csak részlegesen védve azokat – szerzői jogi védelemben részesítette az építészeti és műszaki rajzokat, ábrákat, megkülönböztetve a védelmet attól függően, hogy azok rendeltetésüknél fogva képzőművészeti alkotásoknak tekinthetők-e vagy sem. E szerint, fokozott védelem csak azt a tervet illette meg, amely grafikailag „művészinek” minősült. A szerző kizárólagos joga a mű

* DR. BARTA JUDIT

egyetemi docens

Miskolci Egyetem ÁJK, Kereskedelmi Jogi Tanszék

3515 Miskolc-Egyetemváros

¹ Az első magyar állandó jellegű kőszínház nagy áldozatok árán 1821-ben épült Kolozsvárott, ezt követte 1823-ban a miskolci kőszínház

² Czigler Győző (1850-1905) építész, egyetemi tanár. Nevéhez fűződik – többek között – a városligeti Széchenyi fürdő épületének megtervezése.

³ A XIX. század második felében elterjedt építészeti irányzat, mely válogat történeti stílusok formakészletéből. Néha egyetlen műalkotáson belül is egymás mellett láthatók a legkülönbözőbb stílusrészletek. Az eklektikus építészeti alkotások azonban magukon viselik a XIX. századi jelleget is. A másolt formák leginkább a homlokzaton tűnnek fel, a téralakítás már jelenkorbeli.

⁴ Az 1921. évi LIV. törvénnyel módosított formájában hatályban volt egészen az 1969. évi újraszabályozásig.

utánképzésére (többszörözésére), közzétételére és forgalomba helyezésére terjedt ki. A védelem a szerző életében és annak halálát követő 50 évig állt fenn.

Némi, de nem lényegi változást hoztak az 1921. évi LIV. törvénnyel bevezetett módosítások, ezek áttörve a védelem tárgyának korábbi, szűk keretét, azt nem csak az épületek létrehozását célzó művészi tervekre és rajzokra (középületek, bérházak, színházak, áruházak, stb.) terjesztették ki, hanem egyéb építőművészeti alkotásokat is védelmük alá vontak, mint alagutak, hidak, vízerőművek tervei.⁵ Bővült a védelem köre is, a törvény megtiltotta az alkotásnak a szerző beleegyezése nélküli átdolgozását, megváltoztatását, kivéve, ha ezen „utánképzések” új, eredeti mű jelleget biztosítottak, mert akkor ezek is oltalom alá kerültek. A védelem továbbra is – néhány kivétellel – a szerző egész életére és halála utáni 50 évre terjedt ki. A szerzőt megillető kizárólagos jogok bármelyikének megsértése szerzői jogbitorlást jelentett, aminek nemcsak polgári jogi, hanem meglepő módon már ekkor is, büntetőjogi szankciója is volt. Aki a szerzői jogot szándékosan, vagy gondatlanságból bitorolta, büntetett követett el és pénzbüntetéssel volt büntetendő.

Az egri színház, a második világháborút utáni államosítások következtében, állami tulajdonba került. Kezelője, 1960-ban, megbízást adott a Középülettervező Vállalatnak (KÖZTI) az épület korszerűbb áttervezésére. A terveket a KÖZTI egyik alkalmazott építész készítette el, a színház átépítése 1964-ben ért véget. Az átalakítás a korábbi színház részbeni elbontásával járt és teljes egészében megváltoztatta az épületet, egységes „Bauhaus” stílust⁶ követett mind külső tömegei és arculata, mind belső terei és anyaghasználatai tekintetében.

A második világháborút követően, a szocialista gazdasági-társadalmi rendszer kialakulása és ezzel a szocialista jogrendszer kiépülése a hatvanas évek végére elérte a szerzői jog területét is. Az alapjaiban a múlt században született jogszabályt a legfontosabb kérdésekben hozzá kellett igazítani a megváltozott társadalmi, gazdasági viszonyokhoz. A szellemi alkotások jogterületének első nagy rekodifikációja 1969-ben történt. Elfogadták az 1969. évi III. törvényt (a továbbiakban: Szjt.), mely a szerzői jogot szabályozta újra, továbbra is védelemben részesítve a korábbi törvény által oltalmazott szerzői alkotásokat. Az új törvény áttörést jelentett a tekintetben, hogy többszörösítette az oltalom tárgyainak körét. Így kiterjedt a szabályozás a szerzői joggal rokon tevékenységekre,

⁵ Lásd bővebben: Dr. Palágyi Róbert: Szerzői Jog Zsebkönyve. Budapest, 1959, KJK.

⁶ Német építészeti és iparművészeti műhelyiskola, Walter Gropius építész alapította 1919-ben. A díszítőelemeket, ornamentikát elvetve, a célszerűséget, a rendeltetést és a modern építőanyagokat figyelembe vevő építészet kialakítására törekedett. Az építészet fejlődésére jelentős befolyást gyakorolt, a 20 évektől kezdve hatással volt a magyar építészetre is.

olyan építészeti tervekre is, amelyek nem minősültek egyébként művészeti alkotásnak.

A kilencvenes évek végén a Heves Megyei Önkormányzat, mint új tulajdonos, elhatározta a színház átépítését, ami a belső tér hatékonyabb kihasználására, új öltözők, kiszolgáló helyiségek kiképzésére, nagyobb, kényelmesebb nézőtér kialakítására, stúdiószínpad és díszletelhelyezés biztosítására irányult. Igény merült fel az iránt is, hogy a jelentős történelmi emlékeket felsorakoztató város frekventált helyén lévő színház – szakítva korábbi megjelenési formájával – jobban illeszkedjen közvetlen környezetébe és a városképhez.

Az elképzeléseknek megfelelő tervek elkészítésére a tulajdonos önkormányzat először azt a tervezőt kérte fel, aki az épület 1960-as terveit készítette. Azonban elgondolásaival, vázlatterveivel nem voltak megelégedve, mivel az általa konzekvensen képviselt „Bauhaus” stílus a tulajdonos által elképzelt arculatváltást nem valósította meg, illetve korszerűsítési, bővítési elképzeléseiknek is ellentmondott. Végül egy miskolci építész bízta meg a munka elvégzésével, ekkor még a változtatásokhoz az előző tervező hozzájárulását adta.

A rekonstrukciós tervek célja az épület építészeti kontextusának visszalátása és a színház 100 éves történetének építészeti összefoglalása volt. A főhomlokzat sarkos elrendezése, az íves bővítések, a téglatestű, „áruházszerű” tömeghatást kívánták feloldani. A hátsó bővítés jellegében a szomszédos műemlék épülettel igyekezett harmonizálni. A műszakilag is felújításra szoruló főhomlokzat a régi, 1904-es épülethez közelebb álló, hangsúlyosabb főbejáratot kapott.

Időközben, a színház épületét 1960-ban áttervező építész meggondolta magát, nem értve egyet a miskolci építész elgondolásaival, ezért pert indított ellene és a Heves Megyei Önkormányzat tulajdonos ellen, az általa 1960-ban alkotott építési tervek jogosulatlan megváltoztatására és felhasználására hivatkozva.

A szerzői jogvita során – mely nemcsak helyi, de országos figyelmet is kapott – elsődleges kérdés volt, hogy az 1960-ban készített tervek, illetve az ezek alapján megváltozott épület szerzői jogi oltalomban részesül-e, vagy sem. A kérdés egyfelől azért vetődött fel, mert az 1960-ban elkészítette tervek az 1904-es terven alapultak, a már meglévő színházra épültek rá, másfelől több sajtóorgánus megkérdőjelezte az épület esztétikai, művészi értékét. A Szerzői Jogi Szakértői Testület által adott szakvélemény szerint, az 1960-ban elkészült tervek az 1904-ben megépült színház terveihez képest olyan új elgondolást valósítottak meg és olyan mértékű változtatással jártak, hogy ennek eredményeként teljes mértékben új szerzői alkotás született⁷, amely mind az 1921. évi LIV. tv.

⁷ A tervek elkészítésekor még hatályban lévő 1921. évi LIV. törvény szerint, az ún. utánképzés (értsd: feldolgozás, átdolgozás) lehet olyan mértékű, és jellegű, hogy az új,

alapján, mind a jogfolytonosság elvét követve az Szjt. értelmében jogi védelemben részesül.

Az Szjt. a jogi védelem feltételéül csupán az egyéni, eredeti jelleget szabja, függetlenül attól, hogy annak milyen az esztétikai megítélése. A Legfelsőbb Bíróság egyik eseti döntésében kifejtette, szerzői jogi védelemben részesül minden olyan mű, amelynek formáján az alkotó szellemi tevékenységéből fakadó eredetiség jegyei felismerhetők, függetlenül attól, hogy az alkotás milyen esztétikai értékelést vált ki.⁸ Az egri színház 1960-ban készült terve tehát ilyen vonatkozásban is szerzői alkotásnak minősült.

Eldöntendő kérdésként vetődött fel továbbá, hogy a hatályban lévő szerzői jogot szabályozó Szjt. alapján vajon mi a szerzői jog tárgya: csak az építészeti terv, vagy az épület is?

A miskolci építész – többek között – arra hivatkozott, hogy ő nem az 1960-ban készült tervek alapján és azok megváltoztatásával készítette el terveit. Az épület megváltoztatása ugyanis nem igényli feltétlenül az alapul szolgáló terv megváltoztatását is, annak felhasználása, egyes elemeinek, elgondolásainak átvétele, adaptálása nélkül, felmérés alapján készíthető az épület vonatkozásában akár teljesen új elképzeléseket, megoldásokat tükröző terv. A kérdés olyan szempontból is jelentőséggel bír, hogy amennyiben az épületre is kiterjed a tervező szerzői joga, vajon szerzői joggyakorlás címén képviselhet-e a tervező az épülettulajdonosának korszerűsítési elképzeléseivel, új igényeivel szembehelezkedő álláspontot, mint az jelen esetben megtörtént.

Az Szjt. 1. § (1) bekezdése kimondta, hogy a törvény védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat. A végrehajtására kiadott 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet 1. § (1) bekezdése ettől konkrétan fogalmazott: az Szjt. védelme alá tartozik – függetlenül attól, hogy a törvény megnevezi-e – az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ezt követően példalozó jelleggel felsorolt néhányat az oltalmazott alkotástípusok közül, s ezek sorában az építészeti alkotások, épületegyüttesek, illetőleg városépítészeti együttesek *terveit*, valamint a műszaki létesítmények terveit. A két jogszabály egymásra vetített rendelkezései szövegezésükben kifejezetten az építészeti, illetve műszaki terveket részesítették szerzői jogi védelemben.

Annak eldöntése, hogy a védelem csak a tervre, vagy az épületre is kiterjed, elvi és gyakorlati jelentősége volt, hiszen ha a védelem csak a tervre korlátozódik, nem lehet jogi akadály a egy épület homlokzata megváltoztatásának,

eredeti művet hoz létre. Az utánképzés ekkor, hasonlóan a feldolgozott műhöz, szerzői jogi oltalomban részesül.

⁸ BH 1980/332.

vagy az épület átalakításának, hiszen a változtatás nem a szerzői jog által védett műre vonatkozott.

A jogkérdés nem volt újkeletű, már korábban, a Hilton Szálló átalakítása során is felmerült. A szálloda üzemeltetője a tervezők megkérdezése nélkül, majd kifejezett tiltakozásuk ellenére játékkaszinót alakított ki a szálló egy eredetileg más célra berendezett helyiségcsoportjából. Az adott esetben az üzemeltető arra hivatkozott, hogy nem a terven, hanem a kész építményen hajtott végre változtatást, ami a szerzői jogi törvényt nem sérti, mivel az az építészeti alkotás tervét, s nem magát az alkotást védi. Az ügy, a felek megegyezése folytán nem került bíróság elé, de később, a Szerzői Jogi Szakértő Testület 3/1986. számú, másik egyedi ügyben hozott szakvéleménye megfogalmazott olyan álláspontot, hogy az alkotás fogalma kettős jellegű: beletartozik a terv és az épület (műszaki létesítmény) is.

Az Szjt.-hez készült szerzői jogi kézikönyv szerint az építészeti alkotás a kész épületben, építményben realizálódik. Az építészeti és műszaki alkotás tökéletesen rögzíthető terv, vagyis rajz formájában is. Éppen ezért az alkotást rögzítő tervet a törvény szerzői jogi védelemben részesíti.⁹ A Kézikönyv által megfogalmazottakból – talán véletlenül – de az a „fordított” megközelítés tűnik ki, hogy az építészeti alkotás maga az épület, az építmény, és mint ilyen magától éretetődően szerzői jogi védelemben részesül, és mivel az rögzíthető terv, illetve rajz formájában, a szerzői jogi védelem ezekre is kiterjed. Talán a már említett megközelítésből fakad, hogy a kézikönyv több helyen is, utalásszerűen foglalkozik az épületre, mint alkotásra kiterjedő jogi védelemmel, konkrétan azonban az sehol nem fogalmazódik meg.

A kérdéssel kapcsolatban Csillag György azt az álláspontot erősíti, hogy a szerzői jogi védelem – feltéve természetesen, hogy az egyéb törvényi feltételeknek is megfelel – a terv mellett a megvalósult épületet is megilleti.¹⁰

A Heves Megyei Bíróság mint elsőfokú bíróság a jogsértést a tulajdonos Heves Megyei Önkormányzat vonatkozásában állapította csak meg, azzal, hogy az 1960-ban készült tervek jogosulatlan megváltoztatásával létrejött építési terveket rendelt meg és használt fel építési engedélyezés és továbbtervezés céljából. Az ítélet ellen mindkét fél fellebbezett.

A Legfelsőbb Bíróság, mint másodfokú bíróság a felperes keresetét teljes egészében elutasította, a jogsértést még a Heves Megyei Önkormányzat vonatkozásában sem látta bizonyíthatónak az alábbi indokok alapján:

⁹ Bernárd Aurél – Timár István (szerk.): A Szerzői Jog Kézikönyve. Budapest, 1973. KJK, 322. o

¹⁰ Csillag György: Terv és/vagy épület, avagy: mit véd a szerzői jog? In.: Jogtudományi Közöny, 1987. 10. szám, 536. o.

A Legfelsőbb Bíróság állást foglalva abban a kérdésben, hogy a szerzői jogi védelem kiterjed-e az épületre, megállapította, hogy a színház 1960-as évekbeli átépítésével kapcsolatban egyrészt létrejött a felperes által készített építészeti terv, másrészt létrejött maga az építészeti alkotás. Mindkét alkotás tekintetében a tervezőt szerzői jogok illetik.

Az épület tulajdonosa ugyanakkor a Heves megyei Önkormányzat, aki a Ptk. rendelkezéseinek megfelelően jogosult a dolgot birtokolni, használni, illetve a dologgal rendelkezhet is. A tulajdonos a törvény által biztosított tulajdonosi jogosultságait a jogszabályok keretei között gyakorolhatja. Megilleti tehát az a jogosultság, hogy a tulajdonában álló épületet, ha annak reális igénye felmerül, átalakítsa, bővítse, funkcióját, rendeltetését megváltoztassa, vagy akár az épületet lebontsa. Ezek a rendelkezések önmagukban nem sértik a tervezőt megillető szerzői jogokat. A felperes e jogok gyakorlásának lehetőségét ugyan nem vonta kétségbe, de azt állította, hogy a színház külső megjelenésével is együtt járó átalakításra nem volt szükség. A per során azonban bebizonyosodott, hogy mind a tulajdonos, mind a színház társulata felvetette az épület korszerűsítésének, bővítésének szükségességét, a színpad és a járulékos technika elavult mivolta, a díszletek elhelyezésének problémája, a kiszolgáló helyiségek állapota és méretei nem tették lehetővé kulturált és színvonalas előadások tartását, a színházi tevékenység folytatását. A funkcionális és bővítési szempontokkal párhuzamosan a színház külső megjelenésének, építészeti stílusának megváltoztatásával kapcsolatban is felmerült az igény. Ennek megfelelően gyakorolta a Heves Megyei Önkormányzat tulajdonosi jogait és határozta el a színház átalakítását. „Önmagában azon az alapon, hogy a felperes ezzel nem értett egyet, az építészeti alkotás külső megjelenésének teljes átalakítása rendeltetésellenes joggyakorlásnak nem minősíthető... A szerző egyébként az épület átépítésére vonatkozó társadalmi-megrendelői-tulajdonosi igényt önmagában a szerző jogaira hivatkozással nem utasíthatja el, nem kifogásolhatja azon az alapon, hogy ez értelemszerűen az általa készített tervektől való eltérést jelent. Az ilyen jogos megváltoztatási szándék és kivitelezés során nem követelmény az eredeti tervező igénybevétele sem.”¹¹ A Heves Megyei Önkormányzat tulajdonosi jogait rendeltetészerűen

¹¹ A Szerzői Jogi Kézikönyv 322. oldalán szintén foglalkozik a szerző és a mű tulajdonosának viszonyával. Megállapítja, hogy az építmény – jellegeből fakadó sajátosságként – általában nem a szerző tulajdonában áll és mindig valamilyen használati célt szolgál, illetve funkciót tölt be (lakás, ház, iskola, kórház stb) Éppen a használati cél gyakran indokoltá teheti az épület, építmény átalakítását, megváltoztatását, sokszor oly módon, hogy az a külső, vizuális képet, tehát az alkotást is megváltoztatja. A szerzői jog ebben az esetben nem ütközhetik össze a tulajdonosnak a célszerű használat zavartalanágához fűződő érdekeivel. Ha tehát a célszerű használat megkívánja, a szerző olyan változtatást is tűrni tartozik, amely magát az alkotást, tehát a vizuális esztétikumot is megváltoztatja.

gyakorolta, tulajdonosi jogaival nem élt vissza, így szerzői jogsértést sem követett el.

Az egri színház megvalósítási munkálatai 2000. évben fejeződtek be, nagyszabású rendezvényekkel ünnepelve az átadást. Mire az „új” színház elkészült, megszületett és hatályba lépett az újabb szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény is (a továbbiakban: Szjtv.), mely hasonlóan a színházhoz, ötvözte a régi értékeit a jelen korszerű elgondolásaival.

Az Szjtv. lényegében az 1969-es törvény megújítása, figyelembe véve az Európai

Közösség szerzői jogi irányelveiben foglaltakat, a technikai fejlődés új eredményeit (pl. digitális technika), a lényegesen megváltozott hazai gazdasági, társadalmi viszonyokat.

A jogszabályanyag – néhány rendelkezéstől eltekintve – 1999. szeptember 1-től lépett hatályba.¹² Érdekessége az esetnek, hogy a színház átalakítására, korszerűsítésére vonatkozó új tervek még a régi Szjt. hatálya alatt jöttek létre, viszont maga az épület már az Szjtv. életbelépését követően valósult meg. Miután a per során a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményében megállapította, hogy a miskolci építész tervei az 1960-ban készült tervektől teljesen független, egyéni és eredeti tervek, azok önálló eredeti alkotásnak minősülnek, emiatt az 1969. évi III. törvény oltalmában részesültek. Az új törvény ezen nem változtatott, hatálybalépésével a korábbi jogszabály által keletkezett védelem nem szűnt meg.

Az Szjtv. továbbra is szerzői jogi védelemben részesíti az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotását, függetlenül attól, hogy a törvény külön megnevezi-e ezeket. Ilyen alkotásnak minősíti különösen – a kettős védelmet most már egyértelművé téve – nem csak az építészeti alkotás tervét, hanem magát az *építészeti alkotást is*, valamint az épületegyüttest, illetve a város-építészeti együttes tervét, a műszaki létesítmény tervét. A szerzői jogi védelem most már vitathatatlanul kiterjed az egri színház épületére is.

Az épített környezet alakítása és védelme többszintű, igen részletes szabályozást kíván meg. Figyelemmel az építészeti tevékenységet szabályozó jelentős számú és terjedelmű joganyagra, önkéntelenül felvetődik a kérdés, hogy vajon a jogszabályok által nevesített számtalan tervfajta mindegyike szerzői jogi oltalomban részesül-e?

Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény (a továbbiakban: Étv.) megkülönböztet *építészeti műszaki terveket* – építmény, építményrész, építményegyüttes megépítéséhez, bővítésé-

¹² Szjtv. 107. § (1) bek.

hez, felújításához, átalakításához, helyreállításához, korszerűsítéséhez, lebontásához, elmozdításához, rendeltetésének megváltoztatásához szükséges tervek – továbbá *településrendezési tervek*, ezen belül településszerkezeti tervet és szabályozási tervet.

A *szabályozási terv* a település közigazgatási területének felhasználásával és beépítésével, továbbá a környezet természeti, táji és épített értékeinek védelmével kapcsolatos sajátos helyi követelményeket, jogokat és kötelezettségeket megállapító építési előírásokat térképen, rajz formájában ábrázolja. A *településszerkezeti terv* meghatározza a település alakításának, védelmének lehetőségeit és fejlesztési irányait, ennek megfelelően az egyes területrészek felhasználási módját, a település működéséhez szükséges műszaki infrastruktúra elemeinek a település szerkezetét meghatározó térbeli kialakítását és elrendezését.

Látható, hogy az Étv. az építészeti-műszaki tervet gyűjtő kategóriaként kezeli, és ezen belül többféle irányultságú tervet különböztet meg, melyek nem csak építészeti alkotások létrehozására, hanem akár épp ellenkezőleg, azok lebontására, továbbá megváltoztatására, átalakítására, korszerűsítésére stb. jönnek létre.

Az Étv. 32. § (11) bekezdése, utalva a szerzői jogi törvényre, kimondja, hogy az építészeti-műszaki terv szerzői jogvédelem alatt áll. A probléma ott mutatkozik, hogy az Szjtv. csak az egyéni, az eredetiség jegyeit mutató alkotó művészi tevékenység eredményét részesíti védelemben, amely feltételnek elsődlegesen az építmény, építményrész, építményegyüttes létrehozásához szükséges ún. engedélyezési tervek felelnek meg.¹³ A bővítésre, felújításra, átalakításra, korszerűsítésre irányuló tervekben viszont a jogszabály által megkívánt kreatív alkotó tevékenység nem szükségszerűen jelenik meg. Az eredeti mű nem lényeges változtatásokkal való átalakítását a jog nem védi, ahhoz, hogy ezek a tervek szerzői jogvédelem alá kerüljenek, az szükséges, hogy ún. „származékos művet” hozzanak létre, azaz az eredeti műhöz képest, – ahhoz hozzátevé, átdolgozva – önmagukban elérjék az egyéni, eredeti jelleg szintjét. Az Szjtv. 4. § (2) bekezdése úgy fogalmaz, hogy szerzői jogvédelem alatt áll – az eredeti mű szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül – más szerző művének átdolgozása, feldolgozása vagy fordítása is, ha annak egyéni, eredeti jellege van. Az így létrehozott műveket nevezi a szakirodalom származékos műveknek.

Az építészeti alkotások (épület, épületegyüttes) lebontására, vagy áthelyezésére irányuló tervek esetében – sem irányultságukat, sem tartalmukat illetően – nem érhető tetten az Szjtv. által megkívánt kreatív alkotómunka.

¹³ A Legfelsőbb Bíróság egyik eseti döntésében ezt meg is erősíti, amikor kimondja, hogy az üzletház engedélyezési tervei olyan eredeti, önálló szellemi alkotások, amelyek a törvény védelme alatt állnak. (BH 1993/666)

Önmagukban nem alkotást hoznak létre, hanem éppen ellenkezőleg, azt megsemmisítik, megszüntetik, vagy áthelyezik, de az eredeti műhöz sem tesznek hozzá, nem jelentik annak átdolgozását, vagy feldolgozását. Tartalmukat tekintve a bontásra vonatkozó technológiai műszaki leírást, műveleti sort tartalmaznak¹⁴, ezért – a szerző álláspontja szerint – nem tekinthetők az Szjtv. hatálya alá tartozó szellemi alkotásnak.

Összességében elmondható, hogy az Étv. idézett 32. § (11) bekezdése helytelenül mondja ki valamennyi építészeti-műszaki terv vonatkozásában, hogy azok külön törvény alapján szerzői jogvédelemben részesülnek.

A településrendezési tervek szerzői jogi jogosultságát is sok vita övezi. A viták egyik kiindulópontja az, hogy e tervek tárgya nem épület, illetve, épület-együttes, hanem egy település térbeli kialakításának és elrendezésének, szerkezetének, fejlesztési lehetőségeinek meghatározása rajzi formában. Ezen túlmenően, mivel egy település, város lakosságának egészét érintő elképzeléseket fogalmaznak meg, elfogadásukat széleskörű egyeztető eljárás előzi meg, így több szervezet, testület, érdekképviselő véleményére is figyelemmel kell lenni azok elkészítésekor, nem szólva az igen részletes jogi szabályozásról.

Szerzői alkotásról két feltétel együttes fennállása esetén lehet beszélni: Az első feltétel abban áll, hogy az alkotásnak mint eredménynek az irodalom, a tudomány vagy a művészet területére kell esnie. Itt azonban minden alkotás védett, a törvény felsorolása csak példálózó jellegű és nem kimerítő.

Az építészeti alkotások a művészet tágabb fogalmkörébe tartoznak, és bár a törvény külön nevesíti az építészeti alkotás tervét, valamint az épületegyüttes, illetve a városépítészeti együttes tervét, a műszaki létesítmény tervét, mint a szerzői jogi oltalom tárgyait, ez nem jelenti azt, hogy az építészet területén született egyéb alkotások ne élveznének szerzői jogvédelmet. A kérdés egyfelől tehát az, hogy a településrendezési tervek besorolhatóak-e a tágabb értelemben vett építészeti alkotások fogalmkörébe.

A Szerzői Jogi Kézikönyv az építészet fogalmkörén belül az alábbi részterületekről szól: „kistárgyépítészet”, „építményépítészet”, „épületépítészet”, „településépítészet”.¹⁵ Ha elfogadjuk a kézikönyv által felállított kategóriákat, illetve azok besorolását az építészet fogalmkörébe, akkor azt kell mondanunk, hogy a településrendezési tervek, mint a településépítészet kategóriába tartozó tervek beletartoznak a tág értelemben vett építészet fogalmkörébe, amely viszont a szerzői jog által védett művészet fogalmkörébe tartozik.

¹⁴ Az építészeti-műszaki tervdokumentációk tartalmi követelményeiről szóló 45/1997. (XII. 29.) 9. § KTM r. alapján

¹⁵ Szerzői Jogi Kézikönyv 321. o.

A kérdés teljes körű tisztázáshoz elengedhetetlen megemlíteni a régi Szjt. és végrehajtási rendeletének néhány szabályát. A Vhr. 32. § (1) bekezdése úgy rendelkezett, hogy a törvény szerzői alkotásként védi az építészeti vagy műszaki létesítmény tervét – ideértve az építészeti típustervet is –, ha az művészi, vagy tudományos szempontból alkotásnak minősül, az egyéb tervek az Szjt. 51. §-a szerint részesülhetnek védelemben. A szerzői jogi védelem érezhetően elsősorban az épületek létrehozására irányuló tervekre, vagy az épületekkel kapcsolatos származékos művek terveire terjedt ki. Az egyéb irányultságú építészeti tervek védelme másként alakult.

Szjt. 51. § (1) bekezdése szerint az az ábra, műszaki rajz, térkép, amely mint tudományos vagy művészi alkotás nem esik a szerzői jogi védelem alá, védelemben részesül, ha rajta a készítő neve és a megjelenés vagy nyilvánosságra hozatal éve szerepel. A Vhr. 36. § (1) bekezdése sorolta fel, hogy mely művészi vagy tudományos alkotásnak nem minősülő tárgyak tekinthetők ilyennek, úgymint az építészeti, mérnöki és egyéb műszaki vagy szerkezeti tervek, rajzok és vázlatok is.

A szerzői alkotásnak nem minősülő, de azzal „rokon” tevékenységek eredményét ily módon a törvény ún. „rokonjogi” védelemben részesítette.¹⁶ Feltételül szabva, hogy a védelem tárgyán szerepeljen a készítő neve és a megjelenés vagy nyilvánosságra hozatal éve. A védelem időtartama mindössze 15 év volt, amely a megjelenés vagy nyilvánosságra hozatal évét követően kezdődött.

A valódi szerzői művek és a rokonjogi oltalomra érdemes alkotások elhatárolása nem volt könnyű, valószínűleg – többek között ezért is – az új Szjtv. ezeket a rendelkezéseket nem vette át, ennek következtében a rokonjogi védelem megszűnt. Ez azonban nem jelenti feltétlenül azt, hogy a rokonjog tárgyai nem élveznek többé szerzői jogvédelmet. A továbbiakban általánosan érvényesül az Szjtv. 1. § (3) bekezdésében rögzített elv, mely szerint a jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni eredeti jellege alapján illeti meg, azaz a korábban rokonjogi védelemben részesülő művek immáron szerzői jogi oltalom alatt állnak, ha a leírt kritériumnak megfelelnek. Megjegyezzük, hogy ennek bizonyítékeként az új Szjtv. a védelmezett tárgykörök sorába felvett olyanokat is, amelyek korábban csupán rokonjogi védelemben részesültek, mint például a térképművek, térképészeti alkotások stb.

A leírtakra figyelemmel a településrendezési tervek szerzői jogi oltalomban való részesülésének már csak egy feltétele maradt, ami a szerzői jogvédelem fennállásának másik pozitív feltétele, hogy az alkotás, mint a szellemi tevékenység eredménye egyéni, eredeti jelleggel bírjon. A védelemnek a mű

¹⁶ Lásd erről bővebben: Lontai Endre: A szellemi alkotások joga. (egyetemi jegyzet) Budapest, 1986, Tankönyvkiadó.

egyéni, eredeti jellegén kívül más feltétele nincs, nem függhet mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől, vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélettől.¹⁷

A településrendezési terveket – igaz, hogy a települési önkormányzat képviselő testülete által határozattal megállapított településfejlesztési koncepcióra és az irányadó jogszabályokra figyelemmel kell elkészíteni, továbbá tekintettel kell lenni a törvény által meghatározott szervek és szervezetek véleményére, de ez egy épület tervezése során sincs másként, a megrendelő tulajdonos, vagy használó által meghatározott koncepció, a rendeltetés és az irányadó jogszabályok, a környezeti körülmények, szabályozásai előírások ott is kötik a tervező kezét. Középületek, vagy a közösség érdekeit szolgáló egyéb épületek esetén előfordulhat, hogy több szervezet, grémium véleményét is számba kell venni, gondoljunk csak a Nemzeti Színház új épületének megtervezésére.

Ezen kereteken belül is lehetőség nyílik azonban az önálló, kreatív, egyedi alkotómunkára. Nem minősül viszont alkotásnak az a produktum, amely az adott feladathoz képest csak egyetlen megoldással képzelhető el.

A településrendezési tervek elkészítése során a tervező, illetve tervezők egyéni elképzelései, önálló gondolatai, kreativitása, alkotó szellemisége sokszorosan megjelenik, több megoldás között válogatva, sőt magát a megoldásokat kidolgozva, egyéni, eredeti szerzői művé formálva e terveket.

A településrendezési tervek vonatkozásában tett megállapítások értelemszerűen vonatkoznak a *területrendezési tervek*re is, amelyek az ország, illetve egyes térségek nagytávlatú műszaki-fizikai szerkezetét határozzák meg, illetve befolyásolják, biztosítva a területi adottságok és erőforrások hosszú távú hasznosítását és védelmét, az ökológiai elvek érvényesítését, a műszaki-infrastrukturális hálózatok összehangolt elhelyezését.¹⁸

Az építészeti tervek szerzői jogi védelmének kapcsán említést kell tennünk az ún. *ötlettervekről* is. Napjainkban igen elterjedt, hogy nagyobb jelentőségű, vagy központi helyen álló, nagy befogadóképességű (pl. közszolgálat, egészségügy, művelődés, tömegközlekedés, stb. területére eső) épületek megtervezését megelőzően ötletpályázatot írnak ki. Az ötletpályázaton olyan építésztervezők is indulhatnak, akik egyébként nem rendelkeznek azon infrastrukturális feltételrendszerrel, ami egy ilyen volumenű épület megtervezéséhez szükséges. Igen gyakori ezért, hogy az ötletpályázaton nyertes terv alapján, nem annak létrehozója, hanem más fogja a tényleges, kivitelezésre alkalmas építési engedélye-

¹⁷ Szjtv. miniszteri indokolása

¹⁸ Lásd erről bővebben a területfejlesztésről s a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvényt.

zési tervet elkészíteni. Kérdésként merül fel ezért, hogy az ötlettervek élveznek-e szerzői jogi védelmet, ha pedig nem, védettek-e valamilyen formában?

Az Szjtv. 1. § (6) bekezdése foglalkozik az ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer szerzői jogi védelmével, kivéve ezeket a jogi oltalom alól. A szerzői jogi törvény magyarázata ezt a negatív megközelítést azzal magyarázza, hogy az ötlet olyan gondolat, amely nem éri el az alkotás szintjét.¹⁹

Az ötletterv, a szó „igazi értelmében” és a vonatkozó jogi szabályozás szerint sem tekinthető ténylegesen tervnek, az az épület külső megjelenítésének, elhelyezésének lehetőségeit, koncepcionális megoldásait mutatja be. Sőt a tervezés során az is kiderülhet, hogy az ötlet nem kivitelezhető maradéktalanul.

Mindez nem jelenti azt, hogy a szerzői jogvédelem alkotásszintjét el nem érő eredmények ne részesülhessenek védelemben. A Ptk. 86. § (3) bekezdése védi azokat a szellemi alkotásokat, amelyekről a külön jogszabályok nem rendelkeznek, de amelyek társadalmilag széles körben felhasználhatók és még közkinccsé nem váltak. Az ilyen szellemi alkotáshoz fűződő jogok megsértése esetén a személyhez fűződő jogok megsértésére irányadó polgári jogi igények támaszthatók.

Az ötletre, mint szellemi alkotásra vonatkozóan is köthető kizárólagos hasznosítási jogot tartalmazó szerződés. Ilyenkor azonban a jogi védelem relatív, a felek szerződésén alapul és csak az ötlethasznosító szerződő féllel szemben áll fenn.

Az új Szjtv. alapján a szerzőt *a mű létrejöttétől kezdve*²⁰ illetik a szerzői jogok – a személyhez fűződő és a vagyoni jogok – összessége.

Az új törvény a védelmi időt megnövelte, a szerzői jogok a szerző életében és halálától számított *hetven éven át részesülnek védelemben*. A hetvenéves védelmi időt a szerző halálát követő év első napjától, szerzőtársak esetében az utóljára elhunyt szerzőtárs halálát követő év első napjától kell számítani.

A leírtakat számba véve elmondható, hogy minden olyan tág értelemben vett építészeti (területrendezési, településrendezési) terv – függetlenül attól, hogy a szerzői jogi törvény azokat külön nevesíti-e vagy sem – szerzői jogi oltalomban részesül, amely magán hordozza alkotójának egyéni eredeti elképzelése-

¹⁹ Szerkesztő: Gyertyánfy Péter Kiadja: A szerzői jogi törvény magyarázata (Szerk.: Gyertyánfy Péter) Budapest, 2000, KJK–KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., 28. o.

²⁰ Az építészeti területén ez két elkülönült időpontot jelent, hiszen nem csak a tervre, hanem az épületre is kiterjed a szerzői jog. A terv készül el először, amelyre a védelem megalkotásától fennáll, de ehhez képest többnyire hosszabb idő múlva valósul meg az épület, tekintettel az építési-engedélyezési eljárások tartamára és a kivitelezés menetére. Az épületre, annak terv szerinti megvalósulásától kezdődően kiterjed a tervező szerzői joga, függetlenül az ezt követő hatósági eljárásoktól, mint például használatbavételi engedélyezés stb.

it, az nem más mű szolgálai utánzása, és az adott mű nemcsak egyféle megoldással hozható létre. Ez azt is jelenti egyben, hogy az olyan építészeti-műszaki terv, elnevezésétől függetlenül, amely nem felel meg ezen kritériumoknak, szerzői jogi védelemben nem részesülhet. A szerzői jogi védelem továbbá nem csak az építészeti tervre, hanem magára az alkotásra is egyértelműen kiterjed.